

NEKAJ NAPOTKOV K ARHEOLOŠKEMU TOPOGRAFSKEMU RAZISKOVANJU SLOVENIJE

FRANC TRUHLAR

Ljubljana

Sodobna metodologija raziskovanja arheoloških najdišč Slovenije predpostavlja za uspešno delo na terenu poleg temeljitega obvladanja sodobne tehnologije dela tudi dobro poznavanje zgodovinskih in zemljepisnih komponent, ki so v arheoloških obdobjih pogojevale naselbinsko strukturo kraja ali raziskovalnega področja. Pri tem se mora posluževati poleg klasičnih raziskovalnih kriterijev tudi znanstvenih veščin, ki sicer po svoji tematiki ne sodijo strogo v samo arheološko vedo, nam pa posredujejo podatke, ki so za arheološko raziskovalno delo lahko velikega pomena.

Med pomožne arheološke veščine, ki se v slovenski arheološki raziskovalni praksi vedno bolj uveljavljajo, štejemo tudi toponime. Ker se s svojo poimenovalno funkcijo in v svojem pomenskem svojstvu pogosto vežejo na arheološka najdišča, jih označujemo tudi kot arheološke toponime. Svojevstvo teh toponimov je, da arheološka najdišča bodisi poimenujejo ali jih indicirajo, največkrat pa je iz njihovega imenskega pomena razvidno tudi specifično obeležje okolja najdišča.

Najbolj pomemben in najbolj razširjen arheološki toponim je *Gradišče*, s sestavljenkami in izpeljankami. Razširjen je po vsem ozemlju, ki so ga naselili stari Slovani, kjer se pojavlja najpogosteje kot *Gradišče*, *Gradec*, *Gradina*, *Gradište*, *Hradište*, *Hradec*, *Hradok* in podobno. V splošnem pa predstavlja toponim *Gradišče* postojanko, ki je nudila možnost za obrambo in zavetje, bodisi da je bila na kaki višini, obdana z močvirjem, na kolišču, otoku, v okrilju gozda ali v kakem težje dostopnem kraju, ki je bil utrjen ali naravno zavarovan, trajno naseljen ali začasno zaseden. V območju *gradišča* je bilo navadno tudi pripadajoče selišče in grobišče. Drugi arheološko prepričljiv toponim je *Gomila*, ki označuje navadno stara grobišča, in *Groblje*, ki opozarja na stare naselbinske ostaline. Toponim *Gradišče* in drugi arheološko pomembnejši toponimi so objavljeni v *ANSI*, 1975, str. 106–112. Toponim *Gradišče* ni le eden najbolj razširjenih in arheološko najbolj prepričljivih toponimov, marveč predstavlja imensko tudi kraje z našo najstarejšo poselitvijo, večkrat s kontinuiteto

skozi vsa arheološka obdobja — ponekod še do danes. Arheološki toponimi so razvidni iz *ANSI*, *AV*, *VS* in drugih arheoloških publikacij, krajevnih leksikonov, specialnih zemljevidov, katastrskih map in drugih topografskih pripomočkov ter ustnega izročila.

Med toponime z arheološko indikativno funkcijo sodijo tudi *patrociniji*, kot cerkveni zavetniki, ki so imeli svoj kult razvit ponekod že v kasni antiki in zgodnjem srednjem veku, in ki torej kažejo na obstoj že zelo zgodnjega krščanstva in starih sakralnih objektov na Slovenskem. Za stare patrocinije je značilno, da se pogosto pojavljajo v zvezi z arheološkimi najdišči in starimi sakralnimi objekti. Obširneje so patrociniji obravnavani v *Bogoslovnem vestniku*, l. XXXIII, zvezek 1–2, 1973. Med zavetnike, ki so imeli v Sloveniji močnejše razvit zgodnji kult v krajih z arheološkimi postojankami, so: sv. Peter, sv. Jurij, sv. Martin, sv. Janez Krst., sv. Pavel, sv. Lavrencij, sv. Mihael, sv. Kancijan, sv. Štefan, sv. Vid, sv. Jernej, sv. Andrej, sv. Anton op., sv. Duh, sv. Marko, sv. Mohor, sv. Marija, sv. Marjeta, sv. Katarina, sv. Marija Magdalena, sv. Helena. Poleg naštetih patrocinijev je še nekaj manj vplivnih, ki pa se vežejo največ na bolj lokalna kulturna področja, zlasti na Primorskem. Nekateri zavetniki vežejo svojo zavetniško funkcijo večkrat tudi na določno kulturno področje. Tako npr. sv. Peter (ponekod tudi sv. Peter in Pavel) na cerkvena središča in na pomembnejše cerkvene postojanke; sv. Jurij na rimske utrjene ali druge vojaške postojanke ter na nekdanje mitreje; podobno tudi sv. Marjeta; sv. Lovrenc (večkrat tudi sv. Martin) na refugije; sv. Janez Krst. na nekdanje krstilne cerkve; sv. Kancijan na naselja ob vodnih virih; sv. Anton op. na nekdanja samotne kraje. Na nekdanja gradišča in druge višinske postojanke se navezujejo pogosto: sv. Mihael, sv. Duh, sv. Marija Magdalena, sv. Katarina.

Z razvojem krščanskega kulta so nastajale tudi v zgodovini posameznih cerkva spremembe. V splošnem so cerkve ohranile prvotni patrocinij, marsikje so ga pa zamenjale za novim, za tisti čas kultno vplivnejšim zavetnikom. Zato je pri mlajših zavetnikih, posebno v arheološko dognanih ali arheološko domnevnih krajih preveriti, če nimajo morda starejših predhodnikov. Upoštevati je tudi svetnike na stranskih oltarjih, v kapelah (kapelicah) in na poljskih znamenjih. Arheološko pomembna so lahko tudi stara pokopališča, zlasti ob starih cerkvah, posebno s starim patrocinijem. Pozornost zaslužijo tudi stare cerkvene postojanke, škofije, prafare, stari samostani, misijonska središča, romanske cerkve, rotunde in ruševine starih sakralnih objektov. Širom Slovenije je znanih še veliko sledov stare sakralne arhitekture. Za arheološko raziskovanje so stari sakralni objekti, posebno tisti s starim patrocinijem, velikega pomena. Arheološka praksa ugotavlja vedno več arheoloških postojank, posebno iz kasne antike in zgodnjega srednjega veka ravno v območju teh sakralnih objektov.

Staro cestno omrežje Slovenije bo predstavljalo v slovenski arheologiji še dolgo pereč problem. Pri tem gre za pota prazgodovinskih staroselcev, za rimske ceste in za stara pota, ki so jih Rimljani ob kolonizaciji Slovenije posodobili in vključili v svoje prometno omrežje, ter za komunikacije, ki so služile v zgodnjem srednjem veku in so imele osnove v glavnem še iz rimske dobe. Materialno dokazane antične ceste z daljšim neprekinjenim potekom so v Sloveniji redke. Večina ostalih cestnih tras se veže na omembe maloštevilnih materialnih dokazov o cestah, in to večinoma na posameznih cestnih odsekih ali točkah, dalje na cestne toponime, na miljnike, na ljudsko izročilo o »starih« in »rimskih

cestah«, in slednjič na poskus rekonstrukcije starih komunikacij na podlagi omenjenih podatkov in smiselne povezave naselbinskih točk med seboj. V Sloveniji so cestne trase v glavnem pogojene z alpsko-predalpskim reliefom, kjer prevladuje višinski svet z dolinami, kotlinami in rekami. V tako utesnjenem okviru se je v glavnem moglo razvijati tudi staro cestno omrežje Slovenije. Razvoj pa je bil pogojen tudi z naselbinsko strukturo v določnem arheološkem obdobju in je dosegel v rimski dobi obseg in obliko komunikacijskega omrežja, ki je predstavljalo v glavnem osnovo za trase v naslednjih stoletjih. Prometno omrežje predstavlja ožilje naselbinskega organizma. Zato je poznavanje in odkrivanje starih potov za arheologijo velikega pomena, saj se največ arheoloških najdišč navezuje ravno na območje starih komunikacij.

Poleg naštetih in morda še drugih informativnih dejavnikov, ki kažejo na staro strukturo naših krajev, je za uspešno raziskovalno delo upoštevati tudi ljudsko izročilo in pisane vire, ki obravnavajo posebno starejšo zgodovino naših krajev in njihovo zgodovinsko vlogo na ožjem in širšem raziskovalnem področju.

Za stare kraje in njihovo okolico je značilno, da kaže na njihovo staro obeležje navadno več arheoloških toponimov in drugih indikatorjev stare naseljenosti. Nekaj izrazitejših primerkov takih postojank (iz zelo obsežnega seznama) je zbranih v naslednjem pregledu.

IZ PREGLEDA JE RAZVIDNIH KOT PRIMER NEKAJ POSTOJANK SLOVENIJE, KI IZKAZUJEJO V SVOJEM OBMOČJU IZRAZITEJŠE STARO NASELBINSKO OBELEŽJE, Z ARHEOLOŠKIMI NAJDIŠČI, ARHEOLOŠKO TOPONOMASTIKO IN S STARO CERKVENO DOKUMENTACIJO.

Označba krajev je po Krajevem leksikonu ljudske republike Slovenije, 1954, npr.: Ajdovščina (Ajdovščina, Gorica) = naselje (občina, okraj).

Ajdovščina (Ajdovščina, Gorica): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. Severno od cerkve rimska nekropola. Toponim: Ajdovščina, Trnje, Na Mircah, Gradišče, Fužine.

Avber (Dutovlje, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Nikolaj. Na Gradnjah naj bi stala некоč cerkev sv. Janeza Krst. Toponim: Gradišče, Drnovo, Straža, Selo, Na Gradnjah, Stražišče.

Bašelj (Preddvor, Kranj): Arheološko najdišče. Sv. Lovrenc, na Gori (892 m) = Gradišče nad Bašljem. Toponim: Laško, Gradišče.

Bitnje (Bohinjska Bistrica, Radovljica): Arheološko najdišče. Sv. Marija — v cerkvi so vzdani kamni iz antičnega obzidja na Ajdovskem gradu. Toponim: Bitnje, Zgornje Gradišče, Grašča, Spodnje Gradišče.

Branik (Branik, Gorica): Sv. Martin. Porušena cerkev nad Brjami. Staro grobišče. Toponim: Zagrad, Tabor, Vas, Grižnik, Britof.

Brezovica (Šmarjeta, Novo mesto): Arheološko najdišče. Toponim: Kamen vrh, Starine, Gomila, Gole.

Cerknica (Cerknica, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Marija — ob cerkvi so odkrili skelete iz zgodnjega srednjega veka in ostanke zidu neke starejše stavbe (morda cerkve). Prafara. Sv. Janez — pokopališka cerkev. Med Cerknico in Marofom naj bi некоč stala cerkev sv. Magdalene. Toponim: Gradišče, Kamna gorica, Stražniki, Cerknica.

Cerkno (Cerkno, Tolmin): Arheološko najdišče. Sv. Ana. Cerkev sv. Jerneja na pokopališču naj bi bila najstarejša cerkev v župniji. Prafara. Toponim: Gradišče (Grad), Lajše (Veliki vrh), Cerkno, Na Makotah, V njivi.

Cerov log (Šentjernej, Novo mesto): Arheološko najdišče. Na ledini Za cerkvijo naj bi некоč stala cerkev sv. Katarine. Toponimi: Gomila, Stari grad, Rove, Golo. Češnjice pri Moravčah (Moravče, Ljubljana): Toponim: Dunaj, Grmače, Selo, Požarnica.

Dekani (Dekani, Koper): Arheološko najdišče. Sv. Marija — cerkev naj bi bila zgrajena na razvalinah starega templja, okoli cerkve so našli antični mozaik. Sredi

vasi naj bi nekoč stala cerkva. V naselju Sv. Nedelja je bila zelo stara cerkev sv. Dominika. Na Dekanskem hribu je nekoč stala cerkev. Toponim: Grubelce, Na Vardi, Žarocv, Kaminščica, Kaštelir.

Dobrna (Dobrna, Celje): Arheološko najdišče. Sv. Marija — prvotna cerkev zidana v 12. stol. Toponim: Gradišče, Groblja, Stražišče, Toplica — prvotno ime za Dobrno.

Dolnja Stara vas (Škocjan, Novo mesto): Arheološko najdišče. Toponim: Grobelšca, Stara vas, Straže, Videm, Vinji vrh, Kamenšca.

Dolnje Brezovo (Blanca, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Ulrik. Toponim: Grubelno, Grobelnica, Turenč, Pri cesti, Pod vinco, Kobilje.

Dolnji Zemon (Ilirska Bistrica, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Mihael. Toponim: Gradišče, Grad, Rovani.

Donačka gora (Rogatec, Celje): Arheološko najdišče. Cerkev sv. Donata naj bi stala na mestu rimskega templja. Toponim: Grušovje, Žale, Dvor, Britof.

Drnovo (Leskovec pri Krškem, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. Toponim: Drnovo, Groblje (Grublje), Beli breg.

Dvor (Dvor, Novo mesto): Arheološko najdišče. Sv. Jurij — romanska cerkev. Kraj se je prvotno imenoval Šentjur ob Krki, po stari cerkvi sv. Jurija (razvalina). Toponim: Gradec, Dvor, Plešivica, Vinkov vrh.

Golac (Materija, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Nikolaj. Na pokopališču sv. Kancijan. Toponim: Zagrad, Drnova, Kičer, Grdina, Golac, Rimič.

Gorenji Leskovec (Blanca, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Anton — v bližini cerkve je gomila, pod cerkvijo naj bi bilo nekoč pokopališče. Toponim: Groblje, Grobeljce, Grac, Stranje.

Grahovo (Cerknica, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Marija. Prvotna cerkev sv. Marka v Grahovem naj bi stala izven Grahovega. Toponim: Stari grad, Cvinger, Tržišče, Spiček, Strmec, Grmada, Golo, Križna gora.

Grgar (Grgar, Gorica): Arheološko najdišče. Sv. Martin. Sv. Peter — podružnica na pokopališču. Toponim: Grašiče, Pod gomilo.

Griblje (Gradac, Črnomelj): Arheološko področje. Sv. Vid. Toponim: Griblje, Gomilica, Kamenica, Mekote, Kohane, Gorenje njive, Dolge loke.

Grize (Sežana, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Martin — stara cerkev s starim pokopališčem. Toponim: Gradišče, Gradiška, Grize, Šance, Stare ograde, Videž dol.

Groblje pri Prekopi (Šentjernej, Novo mesto): Arheološko najdišče. Sv. Martin — nasproti cerkve antične ruševine. Toponim: Groblje, Cerkvenka.

Hruševo (Dobrova, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Jurij. Toponim: Zagradišče, Selo, Partica.

Ig (Ig, Ljubljana): Sv. Martin — okoli cerkve je bilo nekoč pokopališče in leži v rimskodobnem središču Iga. Na Pungertu je cerkev sv. Jurija — zraven gradišče. V cerkvi so vzdani antični napisni kamni. Pri nekdanji cerkvi sv. Uršule (zraven nje je starejši »britof«) so našli zidovje. Cerkev sv. Jurija je bila romanska. Toponim: Stražar, Turnek (Trnek), Pungert.

Ilirska Bistrica — Trnovo (Ilirska Bistrica, Postojna): Sv. Peter — župna cerkev v Trnovem. Sv. Jurij — podružnica v Ilirski Bistrici. Cerkvi ležita v sklopu arheološkega področja Trnovo — Ilirska Bistrica. Toponim: Gradina, Trnovo, Črne njive, Stražica.

Jelšane (Jelšane, Postojna): Arheološko področje. Sv. Marija. Prafara. Na hribu Sv. Katarina (634 m), kjer je bilo gradišče in rimske utrdbe, je stala nekoč kapelica sv. Katarine. Toponim: Gradina, Gradišče.

Kamnik (Kamnik, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Marija — cerkev omenjena l. 1205. Prafara. Sv. Jakob. Toponim: Stari grad, Žale, Turn, Fužine, Kamnik, Frtalca.

Knežak (Knežak, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Marija. Toponim: Gradišče, Obroba, Pod Studencem.

Komen (Komen, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Jurij. Prafara. Na ledini Sv. Margareta in Žegen naj bi nekoč stala cerkev sv. Marjete, na ledini Na Pivki in Pri sv. Lovrencu pa cerkev sv. Lovrenca.

Komenda (Komenda, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Peter — prvotna cerkev naj bi bila zelo stara; v njeni steni je vzdani antični nagrobnik, ob cerkvi so staroslovanski grobovi. Kaplja vas (Kapela vas) ima ime po kapeli sv. Petra, kjer so kasneje sezidali cerkev. Toponim: Gradišče, Pri milji, Kapela vas.

Kopriva (Dutovlje, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Elija. Cerkev Ajdovske vasi (sedanja Kopriva) naj bi stala na Merišču, na ledini Sv. Lovrenc pa cerkev sv. Lovrenca. Stari pokopališči. Toponim: Merišče, Cerkev (Za cerkev), Ajdovska vas, Selo, Krtovšče, Turški britof, Zatrop, Prek dula.

Korita (Dobrnjč, Novo mesto): Sv. Peter. Arheološko najdišče. Toponim: Gradišče (Cvinger), Gomile, Ograje.

Koštabona (Šmarje, Koper): Arheološko najdišče. Sv. Kozma in Damijan. Sv. Andrej na pokopališču. Sv. Elija. Na ledini Sv. Helena so ruševine nekdanje cerkve s pokopališčem. Toponim: Plešivica, Strmec.

Laško (Laško, Celje): Arheološko najdišče. Sv. Martin. Prafara. Romanska cerkev. V cerkvi je vzidan lev z rimskega nagrobnika. Toponim: Laško, Stari grad, Taborje.

Lipa (Kostanjevica, Gorica): Na vznožju hriba (531 m) je porušena cerkev sv. Ambroža. Podružna cerkev sv. Mihaela. Ledina Cerkvence. Toponim: Fortica (Pod fortico).

Litija (Litija, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Jurij. Toponim: Gradec, Graška Dobrava, Frtica.

Ljubljana (Ljubljana, Ljubljana): Antična Emona. V insuli XXXII so odkrili ostanke starokrščanskega kompleksa — baptisterij in portik z mozaikom. Cerkve: Sv. Peter — župna cerkev, ena najstarejših cerkva v Škofiji. Pokopališče do l. 1779 pri cerkvi, pozneje pri sv. Krištofu. Sv. Nikolaj — stolna župna cerkev, prvotno prastara ribiška brodarstva cerkev Sv. Martin — sedanja franciškanska cerkev Marijinega oznanjenja je stala že pred l. 1320. Sv. Jernej — romanska cerkev je stala že l. 1370. Sv. Krištof — cerkev je stala že l. 1495, sedaj je porušena. Sv. Janez Krst. Emona je bila v rimski dobi sedež škofije. Toponim: Gradišče, Mirje, Golovec. Grad.

Loka — Predloka (Črni kal, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. — cerkev starega izvora, v njej sta vzidana rimska nagrobnika, tik nje pa odkriti ostanki antične stavbe in zgodnj srednjeveške lončenine. Na vrhu Mati božja je halštatsko gradišče. Podružna cerkev sv. Jakoba. V Zvročku podružna cerkev sv. Lovrenca.

Lokavec (Ajdovščina, Gorica): Arheološko področje. Sv. Lovrenc. Toponim: Gradišče, Gradec (pri Kovačih), Lahovše, Vas, Britof.

Lokev (Divača, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Martin — cerkev je na starejših osnovah, ob njej je bilo nekoč pokopališče. Poleg cerkve stoji kapela Matere božje, ki naj bi bila sezidana na mestu, kjer so imeli ajdve svoj tempelj. Na polju je kapela — pil sv. Jurija. Na vrhu Klemenke (571 m) s halštatskim gradiščem naj bi stala nekoč cerkev sv. Klementa. Podružna cerkev sv. Mihaela in sv. Marije. Toponim: Stari Tabor (Tabor), Ozidje, Merišče, Kamni vrh, Britof, Grahovšče.

Maribor (Maribor, Maribor): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. — romanska župna in stolna cerkev. Ob vznožju zvonika je lev z ovršja antičnega nagrobnika. Sv. Tomaž — župna in stolna cerkev pred sv. Janezom Krst. Marijino vnebovzetje se omenja l. 1282, sv. Marija Magdalena pa l. 1288. Toponim: Rimsko mesto, Staro mesto, Stražun.

Merče (Sežana, Sežana): Arheološko najdišče, Sv. Andrej. Toponim: Merče, Merišče, Stari pil, Klošter.

Mihovo (Šentjernej, Novo mesto): Arheološko najdišče. Toponim: Gradec, Trnišče, Zidani gaber.

Mirna (Mirna, Novo mesto): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. — cerkev zidana pred l. 1260. Toponim: Gradec, Grad, Roje, Štangrob.

Motnik (Motnik, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Jurij. Toponim: Gradišče, V gomilah, Za zidom.

Movraž (Gračišče, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Marija. Sv. Jurij. Toponim: Gradec, Zagrad, Griža, Goričica.

Mozirje (Mozirje, Šoštanj): Arheološko najdišče. Sv. Jurij — cerkev se omenja l. 1241, ob njej je bilo nekoč pokopališče. Sv. Štefan — cerkev na Oljniku.

Orešje na Bizeljskem (Bizeljsko, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Marija Magdalena — stara cerkev. Toponim: V ozidju, Trojno mesto, Ledine, Straža.

Osek (Šempas, Gorica): Arheološko najdišče. Sv. Martin. Sv. Peter. Toponim: Rimc, Podgrac, Na cesti.

Osp (Črni kal, Koper): Arheološko najdišče. Sv. Tomaž — nasproti cerkve naj bi stala nekoč cerkva. Pri današnjem pokopališču naj bi stala nekoč cerkev sv. Petra,

na hribu Sv. Luka pa cerkev sv. Luka. Cerkev naj bi stala nekoč tudi na kraju »Pod pilom« in za socerbskim gradom, s pokopališčem. Toponim: Gradišče, Grad, Grublja, Kraje njive, Selica, Turški zid, Varda, Vinče.

Osrečje (Škocjan, Novo mesto): Arheološko najdišče. Sv. Janez, na Malem Vinjem vrhu (369 m). Toponim: Na gradcih, Gomila, Grobna, Zasele.

Pečine (Most na Soči, Tolmin): Arheološko najdišče. Sv. Mohor in Fortunat. Toponim: Gradišče, Grad, Murovec, Vrh gradu, Stari rut, Pečine.

Piran (Piran, Koper): Arheološko najdišče. Sv. Jurij. Župnija že v 11. stol. Na mestu cerkve domnevno prazgodovinsko gradišče. Rimski kastel. V cerkvi so našli relikviarij in krstno posodo, ki je verjetno pripadala antičnemu nagrobniku. Ostale cerkve »intra muros«: sv. Peter, sv. Janez Krst., baptisterij. Marija Snežna — pred njo je že v 13. stol. stala cerkev sv. Klementa. Sv. Mihael. Sv. Štefan. »Extra muros«: sv. Jernej, sv. Lovrenc, sv. Mohor, Sv. Križ.

Planina (Ajdovščina, Gorica): Sv. Kancijan. Sv. Pavel nad Planino — prazgodovinska in antična utrjena postojanka z grobiščem. Zahodno od cerkve so odkrili temelje antične utrdbe. Toponim: Gradišče pri sv. Pavlu, Grad (Mali grad), Stari grad, Stari vrh, Mačkovec, Brith.

Podgrad (Podgrad, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Jakob. Na griču nad vasjo naj bi stala nekoč cerkev sv. Marjete. Rimski kastel? Na vzpetini južno od ceste Obrov — Podgrad je porušena stara cerkev sv. Antona. Toponim: Podgrad, Stari grad, Grmada, Pil.

Podzemelj (Gradac, Črnomelj): Arheološko področje. Sv. Martin. Kraj se je sprva imenoval Sv. Martin, po cerkvi sv. Martina. Na hribu Kučar so ostanki kasnoantične bazilike. Tu naj bi stala nekoč tudi cerkev sv. Martina. Toponim: Gomilca, Stari grad, Kučar.

Povir (Sežana, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Peter in Pavel. Stara cerkev, sedaj podružnica sv. Jakoba. Prafara. Toponim: Tabor, Merišče, Štirnca, Zadrenje, Zatrape, Kamen, Podstol, Gorenje njive.

Ptuj (Ptuj, Ptuj): Arheološko najdišče. Sv. Jurij — prvotna cerkev je bila posvečena sredi 9. stol. — romanska stavba. Prafara. V tleh cerkve sv. Jurija so našli romanske stavbne ostanke in skelete (antika — zgodnji srednji vek?). Napisni kamni. Sv. Ožbalt. Pri cerkvi so odkrili skeletne grobove (antika — zgodnji srednji vek?), ostanke zidov morda sakralne stavbe ter rimske in zgodnje srednjeveške predmete. Sv. Peter in Pavel — cerkev iz druge polovice 13. stol. V kripti nekdanje dominikanske cerkve so odkrili zidove.

Račice (Podgrad, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Štefan. Toponim: Gradišče, Dane, Gradec (Gradac), Grublje, Stara cesta, Hišišča.

Radovljica (Radovljica, Radovljica): Arheološko najdišče. Sv. Peter — cerkev zgrajena pred l. 1263, ob cerkvi so našli staroslovanske skelete. Prafara. Toponim: Zale, Gradišče.

Rovišče (Studenec, Krško): Arheološko najdišče. Toponim: Gomile, Grubelca, Rovišče, Stara gora, Straža, Zastraza, Dvorce.

Sela pri Šumberku (Žužemberk, Novo mesto): Sv. Janez Krst. Arheološko najdišče. Sv. Katarina na Šumberku — romanska cerkev. Toponim: Sela, Stari grad.

Senožeče (Senožeče, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Jernej. Prafara. Sv. Marija. Na hribu Vremščica naj bi stala nekoč cerkev s pokopališčem. Toponim: Grad (Stari grad), Sv. Jelene hrib.

Sežana (Sežana, Sežana): Arheološko področje. Sv. Martin. Toponim: Gradišče, Tabor, Trnovce, Vas.

Sočerga (Gračišče, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Just. Na hribu Grad stoji cerkva sv. Kvirika s pokopališčem. Pri kopanju temeljev za novo cerkev sv. Eufemije naj bi našli skeletne grobove. Toponim: Gradec (Grad), Tabor.

Središče ob Dravi (Središče ob Dravi, Ptuj): Arheološko najdišče. Sv. Duh — cerkev je stala najbrž že v 13. stol. Sv. Jernej — cerkev je starejša od župne cerkve in naj bi stala južno od Gradišča. Požgali naj bi jo bili Turki l. 1479. Cerkev sv. Marije. Toponim: Gradišče, Ograde.

Stari trg (Slovenj Gradec, Slovenj Gradec): Arheološko najdišče. V cerkvi sv. Pankracija na Gradu je antični steber. Toponim: Stari trg, Gradec, Grajska vas, Šance, Judežnica, Grajski grič.

Stari trg pri Ložu (Loška Dolina, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Jurij — stara cerkev, župnija ustanovljena okoli l. 1165. Romanska cerkev, okoli nje zgodnje-srednjeveško grobišče. Prafara. Toponim: Stari trg, Gradišče, Markov hrib, Dolge njive, Devci, Ulaka.

Starod (Podgrad, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Pavel — poleg cerkve staro pokopališče. Toponim: Starod, Gradina, Zagradina, Griže, Grmada.

Stična (Stična, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Marija — cerkev se omenja l. 1156. Toponim: Gradišče (Cvinger), Griže, Gomilar, Vir.

Stranje (Blanča, Krško): Arheološko področje. Sv. Ahac. Toponim: Grobeljce, Gomilščica, Stranje.

Svibno (Radeče, Trbovlje): Arheološko najdišče. Sv. Križ — prvotna cerkev naj bi bila zelo stara. Sv. Marjeta, na Jagnenici. Sv. Janez Evang. — pri cerkvi gomile. Toponim: Gradec.

Šebrelje (Cerkno, Tolmin): Sv. Jurij. Sv. Janez Krst. Toponim: Merišče, Vrh Straža, Srednja vas.

Šentviška gora (Most na Soči, Tolmin): Arheološko področje. Sv. Vid — romanska cerkev naj bi bila zelo stara, okoli nje staro pokopališče in zgodnesrednjeveško (staroslovansko) grobišče. Prafara. Toponim: Grad, Ajdovski britof, Stržišče.

Šmarje (Šmarje, Koper): Arheološko področje. Sv. Marija — cerkev stoji delno še na predromanskih osnovah. Župnija že pred l. 1084. V cerkvi je antični nagrobnik. Ob cesti Šmarje—Pomjan naj bi stala nekoč stara cerkvena s pokopališčem. Na hribu Roman (405 m) naj bi stala nekoč »velika vas« s »starim britofom«. Šmarje (Sežana, Sežana): Arheološko področje. Sv. Marija — v bližini cerkve, kjer naj bi stal nekoč samostan, so ostanki starega zidovja. Toponim: Cerkev, Zid, Trnovce, Krvice, Drenje.

Šmarjeta (Šmarjeta, Novo mesto): Arheološko najdišče. Sv. Marjeta — stara romanska cerkev. Cerkev sv. Janeza na Malem Vinjem vrhu stoji morda na prazgodovinski gomili. Ob cerkvi sv. Jožefa na Vinjem vrhu so ostanki iz zgodnjega srednjega veka. Toponim: Gomilje, Vinji vrh, Straža, Strmec.

Šmartno pri Litiji (Šmartno pri Litiji, Ljubljana): Arheološko področje. Sv. Martin — stara cerkev. Toponim: Cvingar, Roje, Slatna.

Štanjel (Štanjel, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Danijel. Sv. Gregorij. Na hribu 337 m, severno nad dolino Stočajnik, naj bi stala nekoč cerkev sv. Marije Magdalene. Toponim: Gradišče, Merce (Mirce), Turn, Gledanica.

Štorje (Sežana, Sežana): Arheološko področje. Sv. Janez Krst. Nad Štorjem je Šmihelsko gradišče s porušeno cerkvico sv. Mihaela. Staro pokopališče. Toponim: Gradišče, Gomila, Griže.

Tinjan (Dekani, Koper): Arheološko najdišče. Sv. Mihael — kraj okrog cerkve imenujejo Na gradu. Današnja cerkev naj bi bila sezidana na razvalinah stare trdnjave (gradu). Na hribčku pod vasjo naj bi stala nekoč cerkev sv. Magdalene s pokopališčem (ostaline). Ob cesti, ki vodi iz Rožarja na Brdo, je cerkev sv. Gregorija. Toponim: Grad (Na gradu), Tinjan, Gradišče, Na strminah, Pil (Pri pilu), Vrata.

Tomaj (Dutovlje, Sežana): Arheološko najdišče. Sv. Peter in Pavel — stara cerkev, stoji na gradišču, zraven (pri opuščeni kapeli sv. Pavla) so našli antične in zgodnje-srednjeveške ostanke. Prafara. Toponim: Gradišče, Tabor.

Tribuče (Črnomelj, Črnomelj): Arheološko najdišče. Sv. Janez Krst. Toponim: Groblje, Požerina, Rosule, Golek, Dolensko selo.

Trnovo — Ilirska Bistrica (Ilirska Bistrica, Postojna): Arheološko najdišče. Sv. Peter. Prafara. Toponim: Gradišče, Trnovo.

Trojane (Trojane, Trbovlje): Arheološko najdišče. Toponim: Groblje, Grobovi, Razdrto, Zide, Cesta.

Tržišče (Tržišče, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Marija — romanska cerkev. Toponim: Tržišče, Mostec, Pod zidom, Tlake.

Vače (Vače, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Andrej — cerkev zgrajena najbrž v 13. stol. Sv. Križ — cerkev na Slemšku. Toponim: Mačkovec, Apno, Ravne njive, Vodice.

Velike Lašče (Velike Lašče, Kočevje): Arheološko najdišče. Sv. Marija. Toponim: Lašče, Sela, Gradišče.

Velike Malence (Čatež ob Savi, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Martin — pokopališka cerkev, romanska. Pri cerkvi antična utrdba, v njeni notranjščini so od-

krili temelje kasnoantične cerkve. Pod cerkvijo antični zidni ostanki. Sledovi zgodnjega srednjega veka. Toponim: Gradišče, Groblje, Gomile.

Veliko Mraševo (Podbočje, Krško): Arheološko najdišče. Sv. Peter. Vidni so temelji bazilike. Toponim: Gomilka, Grubelce, Lopatce, Podkraj, Trnovce.

Vinji vrh (Šmarjeta, Novo mesto): Arheološko področje, Sv. Janez, na Malem Vinjem vrhu (369 m). Cerkev sv. Marije naj bi stala svojčas na Vinjem vrhu. Toponim: Vinji vrh, Straža, Strmec.

Vinkov vrh (Dvor, Novo mesto): Arheološko področje. Sv. Pavel. Toponim: Vinkov vrh, Na Gomilah, Cvinger, Gradec, Stari pil.

Vipava (Vipava, Gorica): Arheološko najdišče. Sv. Štefan, sv. Marko. Prafara. Toponim: Stari grad.

Vranje (Zabukovje, Krško): Arheološko področje. Sv. Štefan. Na Starem gradu (Ajdovskem gradcu) odkriti 2 starokrščanski baziliki. Toponim: Ajdovski gradec, Stari grad, Podgradec, Ograde, Mačkovec.

Vrhnika (Vrhnika, Ljubljana): Arheološko najdišče. Sv. Pavel — prvotna cerkev naj bi bila zgrajena na mestu rimskega tabora. V cerkvi je vzidan antični nagrobnik. Toponim: Turnovšče, Ulaka, Dolge njive, Gradišče, Mirke.

Zagaj (Bistrica ob Sotli, Krško): Na Svetih gorah so odkrili na prostoru Marijine bazilike, kapele sv. Jurija, sv. Martina, sv. Boštjana in lurške kapele: grobove, zidove, nagrobne spomenike in druge ostaline iz časa od 5. do 6. in od 9. do 10. stol. Staroslovanska nekropola. Kapeli sv. Martina in sv. Jurija sta nastali v predromanski dobi.

Zaplana (Vrhnika, Ljubljana): Arheološko področje. Sv. Martin in sv. Urh. Toponim: Ceste, Veliko Gradišče, Malo Gradišče, Strmica, Prezid.

Sinteza dosedanje arheološke dejavnosti predstavlja Slovenijo kot eno zelo pomembnih srednjeevropskih arheoloških področij, z zelo bogato arheološko zapuščino. Vedno znova na dan prihajajoče arheološke ostaline pa kažejo na še ne do kraja izčrpano arheološko bogastvo Slovenije, na katerega opozarjajo poleg drugih dejavnikov tudi izredno številna imena krajev, ledin in višin ter starih patrocinijev.

EINIGE HINWEISE ZUR ARCHÄOLOGISCH-TOPOGRAPHISCHEN ERFORSCHUNG SLOWENIENS

Zusammenfassung

Die moderne Methodologie der Erforschung von archäologischen Fundorten in Slowenien setzt für die erfolgreiche Terrainarbeit neben der gründlichen Beherrschung der modernen Arbeitstechnologie auch gute Kenntnisse der geschichtlichen und geographischen Komponenten voraus, durch die in den archäologischen Zeitaltern die Siedlungsstruktur des Ortes oder des Forschungsbereiches bedingt waren. Dabei muss sie sich neben den klassischen Forschungskriterien auch solcher wissenschaftlicher Disziplinen bedienen, die ansonsten ihrer Thematik nach nicht streng zur archäologischen Wissenschaft gehören, uns jedoch Angaben vermitteln, die für die archäologische Forschungstätigkeit von grosser Bedeutung sein können.

Unter jene archäologischen Hilfswissenschaften, die in der slowenischen archäologischen Forschungspraxis immer mehr zur Geltung gelangen, zählen wir auch die Toponyme. Da sie sich mit ihrer Benennungsfunktion und in ihrer Bedeutungseigenschaft häufig an archäologische Fundstätten knüpfen, werden sie auch als archäologische Toponyme bezeichnet. Die Eigenschaft dieser Toponyme ist es, dass sie archäologische Fundorte entweder benennen oder sie indizieren, meistens ist jedoch aus der Bedeutung ihrer Bezeichnung auch der spezifische Charakter der Umwelt des Fundortes ersichtlich.

Die Synthese der bisherigen archäologischen Tätigkeit stellt Slowenien als einen der sehr wichtigen mitteleuropäischen archäologischen Bereiche mit sehr reichem archäologischem Nachlass vor. Die immer wieder aufs neue an den Tag kommenden archäologischen Überreste verdeutlichen indessen den noch nicht zu Ende erschlossenen archäologischen Reichtum Sloweniens, auf den ausser anderen Faktoren auch die ausserordentlich zahlreichen Namen von Orten, Fluren und Anhöhen sowie alten Patrozinien hindeuten.